

JEZUITÉ A PIARISTÉ – SOUROZENCI

VÁCLAV BARTŮŠEK

JESUITS AND PIARISTS – SIBLINGS

The author compared published registries of 17th and 18th century Jesuits and Piarists, and found families where siblings or other relatives decided in parallel for both of these religious orders. The present study is part of larger research into the motivation for choosing religious life during the Baroque period.

Key words: Jesuits – Piarists – family strategies – Baroque religiosity and education

Jezuité a piaristé patřili od doby svého vzniku v rámci římskokatolické církve mezi řády tzv. řeholních kleriků, jejichž rozvoj a vývoj můžeme sledovat v raném novověku, zejména v 17. a 18. století. Jejich vzájemné vztahy nebyly ovšem vždy tak harmonické, jak by se na první pohled mohlo zdát, a občas tyto řády (zejména jezuité) v sobě spatřovaly, někdy i právem, ale většinou zcela neoprávněně, určitou konkurenci hlavně v oblasti jejich působení ve středním, vyšším i vysokém školství. Jak hluboká se asi v tehdejší době zdála tato meziřádová rivalita obyčejným věřícím z řad laické veřejnosti římskokatolické církve, která mohla přicházet s oběma řeholemi do kontaktu, případně využívat jejich služeb, si můžeme ověřit na příkladech z různých situací. Ukazují to např. nadace a fundace, které stejní šlechtici udělovali někdy jezuitům a jindy i piaristům, a tím odstupňovaně dávali najevo své sympatie k oběma řádům. Jistě bychom našli i syny zámožných rodičů, kteří nebyli při výběru gymnázia odkázáni jen na latinské školy ve svém bydlišti. Také studenti často odcházeli po skončení docházky na nižším gymnáziu, kterých fungovalo u piaristů více, dokončit své vzdělání na vyšší jezuitské gymnázium, někdy i naopak. K takovému opačnému postupu mohlo dojít např. u žáků ze škol při jezuitských rezidencích. Takže i v rodině, která byla schopna poslat své syny na studia na gymnáziích a zajistit jejich pokračování, se mohlo přihodit, že jeden syn se stal po studii jezuitou a druhý (jeho bratr) piaristou. Hlavní otázky, umožňující určit význam zkoumání tohoto jevu a odhadnout využití další podobné cesty pro poznávání podrobnějšího vývoje obou uvedených řádů v blízké budoucnosti, se týkají četnosti tohoto jevu a jeho pramenného doložení.

Předběžný průzkum uvedených skutečností jsem provedl srovnáním několika knižních publikací, které obsahovaly jména a příjmení jezuitů a piaristů s uvedením jejich základních životních dat i některých dalších informací. Takovou metodu bylo nutné zvolit vzhledem k tomu, že všechna podrobnější bádání v tomto směru se nacházejí v počátečních fázích rozpracování projektů, ať už se jedná o zpracovávání a ukládání životopisných dat o jezuitech do počítačové databáze nebo postupné zpracovávání dat

a údajů o životě piaristů. Z biografické literatury o jezuitěch jsem proto využil dřívější práce Ivany Čornejové a Anny Fechtnerové¹ i nedávno vydané knihy Markéty Holubové.² K hledání piaristů jsem použil seznamu, který ve druhé polovině osmdesátých let 20. století sestavil a vydal Karl Fischer.³ Je tedy nutno konstatovat, že zde předkládaný nástin si nedělá v žádném případě nárok na vyčerpání tématu, které je mnohem obsáhlejší a náročnější.

Promítneme-li data (zejména rok a místo narození) z uvedené literatury o jezuitěch do Fischerem vydaného seznamu, najdeme několik shodných příjmení i časových údajů, které dokládají, že příslušní jezuité mohli být se zde uvedenými piaristy v blízkém příbuzenském kontaktu. Některé okolnosti sourozenecký vztah skutečně dokládají, i když jsem v uvedených lokalitách nemohl provést kvůli časové náročnosti výzkum v matrikách narozených. Jako základní seznam jsem si stanovil Fischerův index alfabetycky řazených příjmení jednotlivých piaristů ze 17. a 18. století,⁴ s nímž jsem porovnal příslušná příjmení a jména příslušníků jezuitského řádu. Některá korespondující příjmení však vzhledem k velkým odlišnostem v datech i místech narození bylo nutné pominout, protože nebylo možné uvažovat o žádném stupni příbuzenství mezi nimi.

Velmi zajímavý a starobylý doklad o příbuzenství jezuita a piaristy přináší rodina Grienů, která pocházela z Mikulova a někteří její příslušníci se také podepisovali jako Grün. Tak tomu bylo i v případě jezuita Pavla Grüna (*23. 1. 1616 Mikulov, †30. 11. 1662 Loretto v Itálii). Jezuitou byl od roku 1633. V jezuitském latinském a později i vyšším školství byl činný v letech 1646–1660. Jeho kariéra začala po studiích v Klementinu v Praze a pokračovala v jezuitských domech v Nise, ve Znojmě, v Brně, v Olomouci a uzavřela se znovu v pražské klementinské koleji na Starém Městě, kde vyučoval morální teologii. Před smrtí působil jako kazatel na známém poutním místě v italském Lorettu. Literárně činný nebyl.⁵ P. Paulus Grün (Grien) byl nejspíše v zatím blíže nedoloženém příbuzenském svazku s piaristy P. Bonifaciem Griemem a s. Antonio (*1669 Mikulov, †18. 9. 1726 Mikulov) a P. Petrem Pavlem Griemem a Matre Dei (*? Mikulov, †1649 Mikulov). Významnější z hlediska blízkosti příbuzenství je starší z obou piaristů, který byl pokřtěn jako Tobiáš a o němž není známo, kdy se narodil. Do piaristického řádu vstoupil a jméno Petr Pavel přijal Tobiáš Grien v Mikulově 25. 3. 1634 a za dva roky, dne 30. 3. 1646, zde rovněž složil slavnostní řádové sliby. Kvůli chatrnému zdraví byl od tehdejšího provinciála P. Onuphria Conti a Sanctissimo Sacramento (*1606 Neapol, †4. 1. 1686 Neapol) poslán na ozdravný pobyt do Itálie, kde vyučoval na piaristických školách. Působil na Sicílii, v Neapoli a v Římě. Po snížení piaristického řádu na kongregaci papežem Innocencem X. se v roce 1646 vrátil spolu s P. Joannem Mitisem a s. Josepho (*1620 Chrudim, †27. 8. 1657 Řím) na Moravu do Mikulova. Poté až do své smrti v roce 1649 zastával funkci představeného domu mikulovských piaristů. Z tohoto období

¹ Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986.

² Markéta HOLUBOVÁ, *Biografický slovník hudebních prefektů jezuitského řádu působících v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1556–1773*, Praha 2009.

³ Karl A. F. FISCHER, *Verzeichnis der Piaristen der deutschen und böhmischen Ordensprovinz. Catalogus generalis provinciae Germanicae et Bohemicae Ordinis Scholarum Piarum*, München 1985. Z této knihy jsem čerpal údaje o narození, vstupu do řádu, řeholních slibech a úmrtí piaristů. Vzhledem ke snadné možnosti vyhledat data podle indexu neodkazuji v jednotlivých případech na tuto publikaci. Piaristé v seznamu pocházeli ze 17. a 18. století s přesahy dat úmrtí do začátku 19. století.

⁴ K. A. F. FISCHER, *Verzeichnis der Piaristen*, s. 185–222.

⁵ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 133–134.

pocházejí jeho dopisy do Říma. V letech 1646–1648 napsal celkem padesát dopisů adresovaných zakladateli piaristického řádu sv. Josefovi Kalasanskému a v korespondenci s římskými piaristy pokračoval zhruba ještě jeden rok až do své smrti.⁶ Do uvedené mikulovské rodiny náležel zřejmě také ještě o něco mladší piarista P. Bonifacius Griena s. Antonio (*1669 Mikulov, †18. 9. 1726 Mikulov). Do piaristického řádu vstoupil 23. 3. 1688 v Lipníku. Řeholní sliby složil ve Strážnici 23. 3. 1690 a až do své smrti působil jako řádový učitel a kněz. Ke konci života v roce 1725 zastával funkci sekretáře piaristického provinciála v Mikulově.⁷ V případě Grienu lze konstatovat, že šlo asi o významnou mikulovskou rodinu, která sice nepatřila mezi pravidelné podporovatele zdejší koleje, gymnázia nebo nižší školy, ale piaristům byla příznivě nakloněna.

Jiné stopy po příbuzenských vztazích lze vysledovat u rodiny Jarošíků z Čelákovic. Odtud pocházel jezuita P. Victorinus Jaroschik (*8. 3. 1736 Čelákovice, †po roce 1773). Do jezuitského řádu vstoupil v koleji na pražském Starém Městě dne 2. 2. 1753. Později působil v různých kolejích, zejména v Klatovech, znovu v koleji na pražském Starém Městě a nakonec před zrušením řádu byl v letech 1767–1773 hudebním prefektem v jezuitské rezidenci v Košumberku. Dne 15. 8. 1770 složil v jezuitské koleji v Hradci Králové tzv. čtvrté slavnostní sliby jezuitského řádu, což byl jejich nejvyšší stupeň, který otevíral cestu k dalšímu uplatnění v řádu.⁸ V piaristickém řádu působil mladší z obou příbuzných František Jaroschik – řádovým jménem P. Sebastianus a s. Francisco Xaverio (*1. 2. 1742 Čelákovice, †29. 4. 1791 Benešov).⁹ Do piaristického řádu vstoupil 1. 10. 1762 v Lipníku nad Bečvou, kde o dva roky později také složil řádové sliby. Působil v učitelských a kněžských funkcích v různých piaristických kolejích a domech. Ve školním roce 1769/70 vyučoval aritmetiku a skribendu na základní škole při piaristické koleji v Ostrově u Karlových Varů, kde byl zároveň i varhaníkem. Ve školním roce 1778/79 učil ve 3. třídě normální školy při piaristické koleji v Benešově. Vzhledem k poměrně malému věkovému odstupu mezi oběma řeholníky, který tvořil necelých šest let, lze dokonce předpokládat, že mohlo jít o sourozence, kteří svá středoškolská studia absolvovali nejspíše na některém ze tří tehdejších pražských jezuitských gymnázií.¹⁰

Velmi blízcí příbuzní mohli být rovněž jezuita P. Leopoldus Petrovitz a piarista P. Paulinus Petrovitz a s. Josepho. P. Leopoldus Petrovitz (*1. 11. 1732 Pelhřimov, †?) vstoupil do jezuitského řádu 3. 10. 1750. Je o něm známo, že působil mimo jiné též v kolejích v Telči, kde byl ředitelem kůru a sbormistrem kolem roku 1764, a v Praze na Malé Straně, kde dne 2. 2. 1766 složil čtvrté řeholní sliby a otevřel si tak případnou cestu k výkonu vyšších řádových funkcí.¹¹ Piarista P. Paulinus Petrovitz a s. Josepho (*10. 3. 1737 Pelhřimov,

⁶ Georgius SÁNTHA (ed.), *Epistulae ad s. Iosephum Calasantium ex Europa centrali 1625–1648*, Romae 1969, s. 531–606, životopis s. 532, pozn. 1.

⁷ Národní archiv (dále NA), fond Řád piaristů (dále ŘPi), provincie, seznam členů řádu (Liber provinciae Germaniae pro familiis inscribendis) 1724–1779, č. kn. 27. Byl sestaven podle jednotlivých kolejí a uváděl tzv. větší povinnosti (oficia maiora). Do r. 1748 se týkala kniha též rakouských kolejí, pak již jen kolejí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vzhledem k tomu, že zachycení kariéry je pouze náznakové, uvádím funkce jen k datu 1725, 1733, 1740, 1750, 1760, 1770 a 1779 u všech piaristů. Pro možnost rychlého vyhledání dat i snadné poznání provenience v textu již tento pramen dále necituji.

⁸ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 259.

⁹ Data doplněna podle NA, ŘPi, provincie, seznam členů řádu (Catalogus religiosorum scholarum piarum provinciae Bohemiae) 1631–1940, č. kn. 28, s. 47.

¹⁰ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 558–562 (Příloha č. 2: Přehled řádových domů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1654–1773). V Praze se jednalo o staroměstské, novoměstské nebo malostranské jezuitské gymnázium.

¹¹ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 435.

†10. 10. 1784 Beroun) vstoupil do piaristického řádu 21. 10. 1753 v Lipníku nad Bečvou, kde dne 11. 9. 1755 složil i řeholní sliby. Ve školním roce 1759/60 působil např. jako učitel parvy (nejnižší třídy) na gymnáziu při piaristické koleji v Litomyšli. V roce 1769/70 končil svou učitelskou kariéru jako profesor v posledních třídách (rétorice a poeice) na vyšším piaristickém gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou. Po absolvování učitelské kariéry a po různých dalších funkcích se vypracoval na rektorské funkce, např. ve školním roce 1778/79 stál v čele piaristické koleje v Mostě. Naposledy působil v piaristické rezidenci v Berouně, kde také svou životní pouť uzavřel. I v tomto případě, vzhledem k poměrně malému věkovému odstupu mezi oběma řeholníky, který tvořil necelých pět let, můžeme opět předpokládat, že se nejspíš jednalo o sourozence, kteří svá středoškolská studia absolvovali zřejmě na některém z blízkých jezuitských nebo piaristických, případně i premonstrátských gymnázií. S piaristickým řádem se mohl Josef Petrovitz (pozdější P. Paulinus) seznámit na piaristickém gymnáziu v Benešově, avšak jeho studium na benešovských piaristických školách není na základě pramenů doloženo.

V rámci tehdejší barokní zbožnosti se cítili ještě v této době velice ukřivděni lidé nesoucí příjmení nějaké negativní biblické osoby. V našem případě se jednalo o jezuitu Jana Piláta (*6. 1. 1628 Litovel, †21. 10. 1689 Brno), který požádal o změnu příjmení na Dilát, zřejmě z latinského slovesa *dilato*, což znamená rozšiřuji (míněno nejspíše víru). Bylo mu vyhověno a v jezuitské literatuře, protože vedle své učitelské dráhy byl i plodným spisovatelem, bychom ho našli pod jménem Dilát. Zde by asi systém třetího, tj. řádového jména (příjmení se v praxi některých řádů neužívalo) přišel vhod. Také premonstráti, po jezuitech a piaristech na středních školách nejvíce působící řád, užívali v životě pouze řádových jmen. Dokazuje to i příklad Dilátova příbuzného Jana Piláta, pozdějšího piaristy P. Metho(u)dia Piláta a s. Cyrillo (*29. 12. 1694 Litovel, †15. 6. 1777 Brno), který používal pouze křestních jmen v rámci svého řádového jména.¹²

Jezuita Jan Dilatus vstoupil do jezuitského řádu 7. 10. 1651. Po absolvování řádového noviciátu v Brně v letech 1652 a 1653 působil v koleji na Starém Městě pražském, kde studoval teologii a vyučoval na gymnáziu. Svou kariéru zde zakončil jako profesor v nejvyšších třídách (poeice a rétorice) ve školním roce 1659/60. Jako profesor v posledních dvou třídách gymnázia se pak rozloučil s kariérou středoškolského učitele ve školním roce 1661/62 v koleji v Jindřichově Hradci. V dalších kolejích působil většinou jako prefekt škol, ale i v jiných funkcích. Bylo tomu tak v letech 1664–1666 v koleji v Chebu i v Brně v letech 1667–1688, kde psal historii koleje. Literárně činný P. Jan Dilát psal také v němčině práce o poutních místech.¹³

Jan Pilát vstoupil do piaristického řádu dne 6. 10. 1712 v noviciátu v Lipníku nad Bečvou a přijal řádové jméno Methodius a s. Cyrillo. Řeholní sliby složil rovněž zde přesně za dva roky. Věnoval se učitelským i dalším kněžským funkcím. Ve školním roce 1724/25 učil mladý P. Methodius a s. Cyrillo na gymnáziu v Litomyšli v syntaxi a gramatice (4. a 3. třída). Ve školním roce 1732/33 působil P. Methodius v piaristické koleji v rakouském Hornu jako profesor teologie na soukromém řádovém učení piaristů. Ve školním roce 17439/40 byl ve službách hraběte z Vrtby.¹⁴ Ve školním roce 1749/50 působil jako kazatel v Mikulově, podobně jako o 10 let později. Ve funkci zpovědníka pracoval v Mikulově i v roce

¹² Václav BARTUŠEK, *Barokní školní humor 17. a 18. století v českých zemích*, *Paginae historiae* 8, 2000, s. 6–25.

¹³ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 333 a 65–66.

¹⁴ Jan BOMBERA, *Piaristé jako učitelé a vychovatelé ve službách šlechty*, *Jižní Morava* 31, 1995, sv. 34, s. 35.

1769/70. Nakonec se zapojil do církevní správy a vykonával funkci děkana v Mikulovu poměrně blízkém městečku Podivíně.¹⁵

Vcelku malý časový odstup (tři roky) byl mezi příbuznými piaristou P. Octavianem Richterem a Virgine Fideli a jezuitou Jiřím Richterem z Moravských Budějovic. Ondřej František Richter, pozdější piarista F. Octavianus Richter a Virgine Fideli (*19. 5. 1707 Moravské Budějovice, †?) vstoupil do piaristického řádu 7. 3. 1726. Řeholní sliby složil ve Vídni 17. 9. 1727. Pak ovšem o něm nemáme žádné informace. Je pravděpodobné, že z řádu odešel. Rovněž o jezuitovi P. Jiřím Richterovi (*19. 4. 1710 Moravské Budějovice, †9. 8. 1741 Kladsko) uvádí literatura poměrně málo informací. Do řádu vstoupil 9. 10. 1727. Byl výborným hudebníkem. V jezuitské koleji v Kladsku působil od roku 1741.¹⁶ Zdá se, že klerici Richterové mohli být kvůli malé vzájemné věkové blízkosti i sourozenci, což však bez studia matrik narozených nelze doložit.

Piaristé i jezuité pocházeli rovněž ze svitavské rodiny Schwartzů, byl však mezi nimi poměrně dosti velký časový odstup. Jezuita P. Adam Schwartz (*28. 10. 1654 Svitavy, †17. 4. 1746 Tuřany) vstoupil do řádu 14. 10. 1676. Čtvrté řeholní sliby složil v Brně 2. 2. 1693. V roce 1696 byl hudebním prefektem rezidence v Krupce a v letech 1697 a 1698 na Svaté Hoře u Příbrami.¹⁷ Jezuita P. Jan Schwartz (*14. 7. 1656 Svitavy, †19. 9. 1693 Olomouc) byl možná bratrem předchozího. K jezuitům vstoupil 22. 10. 1677. Jako hudební prefekt působil v roce 1683 v koleji ve Vratislavi a v roce 1684 v koleji ve Svidnici ve Slezsku. Čtvrté řeholní sliby složil 2. 2. 1692 v jezuitské koleji v Olomouci.¹⁸ Piarista František Josef Schwartz (*6. 11. 1714 Svitavy, †6. 11. 1770 Bruntál), který přijal při vstupu do piaristického řádu dne 17. 10. 1732 řádové jméno Robertus a SS. Nomine Mariae, byl daleko mladší než jezuité z této rodiny. Slavnostní sliby složil v Lipníku dva roky poté (17. 10. 1734). Později přijal kněžská svěcení a věnoval se dráze učitele a kněze. Ve školním roce 1739/40 učil ještě jako bratr na gymnáziu v Kosmonosech v principii a v parvě (2. a 1. tř.). Ve školním roce 1759/60 ho nacházíme v koleji v Příboře jako prokurátora a ředitele obřadů. Před svou smrtí působil v Bruntále jako zkoušející na školách.

Větší časový odstup byl rovněž mezi knězi z rodiny Stivarů ze Slavkova u Brna. Jezuita P. František Stivar (*24. 6. 1672 Slavkov, †3. 1. 1742 Brno) prošel v řádu učitelskými funkcemi jako profesor gymnaziálních tříd, řádový hodnostář a rektor řádových kolejí. Dosáhl doktorátu teologie i složení čtvrtých řádových slibů. Po noviciátu v Brně 1689–1691 odešel do jezuitské koleje na Starém Městě pražském, kde působil především v učitelských funkcích na gymnáziu do roku 1709. Neučitelské funkce zastával v kolejích v Jihlavě, Litoměřicích, v profesním domu na Malé Straně v Praze (1712–1715) a v koleji v Brně. Ve vyšších funkcích sloužil v kolejích v Březnici (rektor), Litoměřicích (rektor), Brně, Znojmě, Telči (instruktor terciátu), Praze na Malé Straně a Lehnici (rektor).¹⁹ O několik generací mladší byl piarista P. Florián Stivar a s. Leopoldo (*2. 7. 1741 Slavkov, †16. 1. 1779 Libeň?). Do piaristického řádu vstoupil v Lipníku nad Bečvou 11. 10. 1760 a o dva roky později tam také složil řeholní sliby. Pak nastoupil dráhu řádového učitele a kněze. Ve školním roce 1769/70 se s mladým P. Floriánem Stivarem setkáváme např. v Lipníku nad Bečvou jako s učitelem počátečních tříd (principie a parvy) zdejšího piaristického gymnázia.

¹⁵ NA, ŘPi, provincie, seznam členů řádu, č. kn. 28, s. 25.

¹⁶ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 488.

¹⁷ Tamtéž, č. 552.

¹⁸ Tamtéž, č. 554.

¹⁹ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 448–450.

Podobná situace byla také v rodině Tempesů ze Svitav. Z ní podle zde dostupného materiálu pocházeli nejméně tři jezuité a dva piaristé. Jezuita P. Antonín Tempes (*14. 1. 1659 Svitavy, †23. 5. 1701 Liběšice) vstoupil do jezuitského řádu 20. 10. 1681. Slib duchovního řádového koadjutora²⁰ složil v Telči 2. 2. 1692. V roce 1685 působil jako hudební prefekt rezidence v Krupce a v následujícím roce 1686 v koleji v Kutné Hoře.²¹ Společně s Antonínem Tempesem se ve stejný den zavázal ke službě jezuitskému řádu jako duchovní koadjutor i druhý příslušník rodu Jan Tempes (*25. 6. 1660 Svitavy, †17. 3. 1715 Znojmo), který vstoupil do Tovaryšstva již 2. 10. 1676. Byl také činný jako hudební prefekt, a to v letech 1683–1685 v koleji v Litoměřicích, 1686 v Jihlavě a 1690 na Starém Městě pražském.²² Třetí, nejmladší, byl jezuita P. Leopold Tempes (*4. 11. 1675 Svitavy, †16. 12. 1742 Těšín). Do jezuitského řádu vstoupil 9. 10. 1696 v Olomouci, sliby duchovního koadjutora složil v koleji v Českém Krumlově dne 7. 2. 1707. Jeho hudební činnost ve funkci prefekta máme doloženou např. ze slezské jezuitské koleje ve Svidnici.²³

První z piaristů této širě pojaté rodiny ze Svitav byl Georgius Antonius Tempes, později P. Norbertus a s. Josepho (*21. 3. 1693 Svitavy, †7. 10. 1766 Slaný). Do piaristického řádu vstoupil v Lipníku nad Bečvou 15. 10. 1711, kde o dva roky později také složil řádové sliby. V roce 1714/15 studoval P. Norbertus teologii na soukromém řádovém učilišti v Mikulově. Na své učitelské dráze vystřídal různá místa. Např. ve školním roce 1724/25 byl profesorem rétoriky a poetiky na piaristickém gymnáziu v Litomyšli. Ve školním roce 1732/33 vyučoval syntax a gramatiku (4. a 3. třída gymnázia) na nedávno (1731) založené piaristické koleji v Bruntále. Ve školním roce 1739/40 byl prefektem (ředitelem) piaristických škol v poutní piaristické koleji ve Staré Vodě u Libavé. Ve školním roce 1749/50 byl P. Norbertus zkoušejícím škol a sakristiánem piaristické koleje v Příboře. Ve školním roce 1759/60 působil v piaristické koleji ve Slaném jako spirituál a revizor účtů. Druhým piaristou z této rodiny ze Svitav byl P. Tiburtius Tempes a s. Valeriano, vlastním jménem Antonín Josef (*4. 1. 1701 Svitavy, †4. 2. 1773 Stará Voda). Do řádu vstoupil v Lipníku nad Bečvou 20. 10. 1718, kde o dva roky později také složil řádové sliby. Ve školním roce 1724/25 vyučoval v legendě a ve skribendě, prvních dvou třídách základní školy při piaristické koleji ve Staré Vodě. Základní škole se asi věnoval více než gymnáziu. Ve školním roce 1732/33 učil v aritmetické třídě na elementární škole a vedl druhou oratoř při piaristické koleji ve Vídni. Ve školním roce 1739/40 zastával funkci farního vikáře v kostele sv. Valeriána ve Vídni. Své zkušenosti s farní prací uplatňoval i v činnosti při koleji piaristů v Bílé Vodě ve školním roce 1749/50, podobně jako i o deset let později. Dožíval jako zpovědník v piaristické poutní koleji ve Staré Vodě (např. v roce 1760), kde také zemřel. Dalo by se tedy říci, že v této době žila svitavská rodina Tempesů tradičně na velmi vysoké kulturní úrovni.

Ve dvacátých letech 18. století platilo to samé také pro rodinu Trutnovských z Lito-myšle, do níž tehdy patřili jeden jezuita a dva piaristé. Nejstarším z nich byl František Trutnovský, který jako piarista přijal řeholní jméno Hugo a s. Victore (*3. 6. 1722

²⁰ *Coadiutor spiritualis formatus* – duchovní koadjutor – byl kněz vázaný k řádu třemi obvyklými sliby, jenž z nějakého důvodu, nám vesměs neznámého, nebyl shledán vhodným pro složení čtyř slibů a zařazení mezi *patres quatuor votorum*, kteří tvořili jádro Tovaryšstva a od poloviny 17. století také většinu. Duchovní koadjutoři se často věnovali misijní činnosti, kazatelství či duchovní správě u armády, byl jim obvykle odepřen přístup k vyšším řádovým funkcím.

²¹ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 623.

²² Tamtéž, č. 624.

²³ Tamtéž, č. 625.

Litomyšl, †18. [28.] 6. 1806 Litomyšl). Piaristou se stal 23. 10. 1739 v Lipníku, kde za dva roky složil řeholní sliby. Pak nastoupil dráhu učitele a kněze. Ve školním roce 1749/50 působil P. Hugo jako učitel syntaxe a gramatiky na piaristickém gymnáziu ve Slaném. Ve školním roce 1759/60 byl ředitelem škol a sbormistrem v piaristické koleji ve Strážnici, odkud odešel do Litomyšle. O deset let později zastával P. Hugo v Litomyšli funkci profesora filozofie a ředitele škol. V reformním školním roce 1778/79 byl P. Hugo Trutnovský a s. Victore rektorem piaristické koleje ve Slaném. Jezuita P. Jan Trutnovský (*9. 4. 1725 Litomyšl, †25. 9. 1788 Praha) vstoupil do jezuitského řádu v Olomouci 9. 10. 1746. Kromě běžných řádových povinností se věnoval také instrumentální hudbě. Sbormistrem nebo hudebním prefektem (po složení čtvrtého řeholního slibu 2. 2. 1760 v jezuitské koleji v Jičíně) byl v jezuitské rezidenci v Košumberku a v kolejích v Kutné Hoře, Jičíně a na Malé Straně v Praze. Byl též literárně činný.²⁴ Nejmladším z této trojice, možná i sourozenecké, byl Augustin Trutnovský (někdy Trubnovský), piarista P. Amadeus a s. Silvestro (*25. 8. 1727 Litomyšl, †17. 8. 1790 Doupov). Jeho řeholní jméno bývalo někdy uváděno jako Amandus a s. Silverio nebo i v dalších variantách. Do piaristického řádu vstoupil dne 24. 12. 1744 a řeholní sliby složil v Lipníku nad Bečvou 10. 10. 1746. Věnoval se dráze řádového učitele a kněze. Ve školním roce 1749/50 se s ním můžeme setkat v piaristické koleji v Mikulově jako se studentem teologie a učitelem v nejnižší gymnaziální třídě – parvě. O deset let později byl jako P. Amandus profesorem filozofie na soukromém řádovém učilišti v piaristické koleji ve Strážnici. Ve školním roce 1769/70 zastával funkci vicerektora piaristické koleje v Kosmonosech, kde přednášel ještě teologii. Ve školním roce 1778/79 byl rektorem této koleje.

Více řeholních kleriků pocházelo také z rodiny šlechtice a hejtmána konopištského panství pana Matěje Zalužického z Rosenthalu. Tento úředník hraběte Františka Karla Přehořovského z Kvasejovic, který se počátkem 18. století (zejména v letech 1703 a 1704) zasloužil o založení piaristické koleje v Benešově, měl zřejmě několik synů (nejméně dva), z nichž jeden byl piaristou a druhý jezuitou.²⁵ Starší syn Antonín přijal řádové jméno Matyáš a s. Ludmila (*8. 1. 1699 Lešany, †21. 5. 1758 Kosmonosy). Do piaristického řádu vstoupil 13. 10. 1716 a za dva roky poté složil v Lipníku nad Bečvou řeholní sliby. Ve školním roce 1724/25 studoval teologii v soukromém piaristickém kurzu v Kosmonosech. Z jeho kněžského působení lze připomenout alespoň funkci kazatele v koleji v Kosmonosech v roce 1732/33. V okolí Kosmonos působil i na farách, jak dokládá zápis k roku 1740, kdy byl v koleji v Kosmonosech ekonomem. Ve školním roce 1749/50 byl prokurátorem piaristické provincie a působil ve Staré Vodě. Rodiště dalšího syna hejtmána Zalužického souviselo přímo s výkonem jeho služby. Jan Zalužický (Zalužiczky, Zalužithsky, Zaluschitsky, Saluzizky, Saluziczky, Zallužiczky) se narodil 7. 6. 1709 nejspíše na zámku Konopiště, kde byl tehdy jeho otec správcem. Jako alternativní rodiště připadá v úvahu ještě Praha. Také místo úmrtí se u něho zpravidla neuvádí, protože v době zrušení jezuitského řádu ještě žil, i když snad byl v této době vážně duševně nemocen. Do jezuitského řádu vstoupil 9. 10. 1724 v koleji na pražském Starém Městě. Po noviciátu v Brně (1725–1726) studoval (v letech 1727–1729) filozofii v Olomouci. Opakovací kurz poetiky a rétoriky, který sloužil též jako příprava pro vyučování

²⁴ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 641.

²⁵ Václav BARTUŠEK, *Počátky piaristického školního divadla v Benešově před třemi stoletími*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 44–47, 2004–2007, s. 237–248.

na nižším gymnáziu, absolvoval v jezuitské koleji v Kladsku, poté vyučoval v gramatických třídách řádového gymnázia v Brně. V letech 1734–1737 studoval teologii v Praze a v roce 1738 absolvoval terciát se čtvrtým řádovým slibem. V letech 1739–1744 učil v rétorice a poetice a pak na filozofické fakultě v koleji na Starém Městě v Klementinu. Byl i akademickým kazatelem a v této době psal svá literární díla. V letech 1745–1773 působil i na misiích a pak byl, nemocen, v koleji v Jičíně.²⁶ Lze se domnívat, že bratři Zalužičtí navštěvovali nějakou dobu i piaristické školy v Benešově a pak asi studovali i v Praze, ale žádné doklady o tom zachovány nejsou. V rodině Zalužických je pro pozdější dobu doložen ještě jeden jezuita – P. František Zalužický (*20. 11. 1724 Praha, †po roce 1773). Do řádu vstoupil 20. 10. 1740 v koleji v Praze na Novém Městě. V Praze také složil 2. 2. 1758 čtvrté řeholní sliby. V roce 1756 působil jako hudební prefekt v jezuitské rezidenci v Tuřanech.²⁷

Jak ukazuje náš skromný předběžný průzkum, rodiny, z nichž ve stejné generaci vyšli do života jezuité i piaristé, existovaly v Čechách i na Moravě. Úlohu při volbě řádu pro celoživotní působení sehrála skutečnost, který z obou řádů student poznal na cestě ke vzdělání a s jakými učiteli se setkal. Pro některé studenty mohl být přechod na vyšší gymnázium u jezuitů příjemným překvapením, jako např. pro pozdějšího historika a univerzitního profesora Františka Martina Pelcla (* 11. 11. 1734 Rychnov nad Kněžnou, † 24. 2. 1801 Praha) přechod z Rychnova do Hradce Králové, jiní se rádi vraceli zpět k piaristům, jako Mikuláš Adaukt Voigt (* 17. 5. 1733 Horní Litvínov, † 18. 10. 1787 Mikulov) z jezuitského gymnázia v Chomutově. Hlavně však tehdejší veřejnost nahlížela na gymnázia jako na vzdělávací ústavy a při rozhodování většinou více záleželo na dostupnosti a kapacitě levného celoročního ubytování pro studenty, na možnosti dostat se častěji domů či na skutečnosti, zda ve městě žili nějakí příbuzní studenta či nikoliv. Otázka, jaký církevní řád provozoval školu, byla často až na druhém nebo třetím místě. Proto se také alespoň částečně dbalo na kontinuitu a korespondenci vzdělání v oblasti latiny, řečtiny a částečně také matematiky, ale i na časový soulad prázdnin na školách.

Mnohé otázky by mohl podrobněji osvětlit výzkum, provedený na základě vzájemného srovnání seznamů členů jednotlivých řádů, sledování života některých řeholníků již od narození, a to na základě matrik narozených a matrik studentů jednotlivých řádových, případně i jiných škol, údajů z *libri calculorum* i jiných pramenů, pokud se dochovály. V současné době vzniká Kombinovaná bio-bibliografická databáze řeholního kléru raného novověku, zejména ve spolupráci Historického ústavu AV ČR a knihovny premonstrátů v Praze na Strahově i dalších institucí a příznivců. Ta se určitě stane jedním ze základních pilířů historických, demografických i jiných výzkumů v tomto směru, zvláště pokud bude možno vyhledat informace k životu řeholníků i z jiných pramenů než ze záznamů jejich domovských kolejí (domů), provincií nebo řádových generalátů. Práce vložená do výzkumu, na jehož počátku stála i naše jubilatka, která na něm intenzivně pracuje (podobně jako autor tohoto příspěvku), nebude jistě zbytečná a umožní mnohem systematictější sledování vztahů mezi lidmi v minulosti, než bylo v této přípravné studii stručně nastíněno.

²⁶ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 534.

²⁷ M. HOLUBOVÁ, *Biografický slovník*, č. 695.

Jesuiten und Piaristen – Geschwister

ZUSAMMENFASSUNG

Jesuiten und Piaristen gehören seit ihrer Entstehung zu den Orden der sogenannten Ordenskleriker, deren Entfaltung und Entwicklung wir in der frühen Neuzeit, insbesondere im 17. und 18. Jahrhundert verfolgen können. Ihre gegenseitigen Beziehungen waren freilich nicht immer harmonisch, besonders im Bereich des mittleren, höheren und Hochschuldienstes, der von beiden Orden unterhalten wurde. Gläubige aus der öffentlichen Laienschaft der römisch-katholischen Kirche, die mit beiden Orden in Berührung kamen und ihre Dienste in Anspruch nahmen, haben diesen Konflikt wohl kaum zu spüren bekommen.

Im 17. und 18. Jahrhundert gab es in Böhmen und Mähren Familien, aus deren Mitgliedern sich Jesuiten und Piaristen rekrutierten. Oftmals konnte es sich direkt um Geschwister handeln. Verwandte unter Mitgliedern sowohl des Jesuitenordens als auch des Piaristenordens kann in einer Reihe von Familien ausgemacht werden, so zum Beispiel bei den Griens aus Nikolsburg (Mikulov), den Jarošíks aus Čelákovice, den Petrovic aus Pilgrams (Pelhřimov), den Piláts aus Littau (Litovel), den Richters aus Mährisch Budwitz (Moravské Budějovice), den Schwartz aus Zwittau (Svitavy), den Stivars aus Austerlitz bei Brünn (Slavkov u Brna), den Tempes aus Zwittau (Svitavy), den Trutnovskýs aus Litomyšl (Leitomischl). Der gleiche Fall liegt auch in der Familie des Herrn Matthias Zalužický von Rosenthal sowie seiner Nachkommen vor, einem Adligen und Hauptmann der Herrschaft von Konopischt (Konopiště) aus dem beginnenden 18. Jahrhundert, der seinen Wohnsitz abwechselnd in Lešany, in Konopischt und in Prag hatte.

Wie unsere vorläufige und bescheidene Untersuchung zeigt, gab es sowohl in Böhmen als auch in Mähren Familien, die in derselben Generation Jesuiten und Piaristen stellten. Welchen Orden man sich jeweils für sein lebenslanges Wirken wählte, hing wohl bereits vom Bildungsprozess ab. Eine Rolle konnte hierbei auch gespielt haben, welchen der beiden Orden man als Schüler bzw. Student kennengelernt hatte und auf welche Lehrer man hier gestoßen war.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter